технічних труднощів, не пристосовуючи свій голос до виконання, а домагаючись дійсної майстерності, використовуючи всі засоби вокальної виразності.

Отже, вдосконалення вокально-технічних та художньо-виконавських навичок у класі сольного співу дозволить співаку у повній мірі віддатися радощам творчого процесу.

Список використаних джерел

1. Арановський М.Г. О двух функциях бессознательного в творческом процессе композитора // Бессознательное. Природа, функции, методы исследования. – Тбилиси, 1979. – т.2.
2. Бассин Ф.В. Проблема бессознательного. – М., 1968.
3. Васенина К.В. Проблема слова в пении. – М. : Музыка, 1969.
4. Гарсиа М. Школа пения. – М., Музгиз, 1957
5. Кармин А.С. Интуиция и бессознательное. – М., 1979.
6. Мирзоева М.О. Анализ исполняемого вокального произведения. – М. : Музыка, 1964.
7. Натадзе Р.Г. Воображение как фактор поведения. – Тбилиси, 1972.
8. Платонов К.К. Осознанное и неосознанное в свете теории отражения/ Бессознательное. – М., 1979.
9. Понтрягин П.М. Некоторые вопросы формирования и воспитания певца-актёра. – М. : Музыка,1971.
10. Ройзен Г.М. О голосообразовании в пении и речи. – М. : Музика, 1969.

The article analyses certain aspects of the conscious and the unconscious in vocal performance as a special psychological state, which enables singers to be maximally integrated in developing an artistic image.

Key words: *conscious, unconscious, singer's attitude, artistic image, target level, content level.*

УДК 378.371.13

Ткаченко Т.В.

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВИ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається звукова мова як основа професійного вчителя його вміння користуватися мовою в певних ситуаціях, спілкування тощо.

Ключові слова:*звукова мова,дикція,артикуляція,голос, мовне спілкування.*

Провідним напрямом навчання в сучасних вузах є організація професійної діяльності майбутніх педагогів, яка передбачає насамперед уміння спілкування, ораторський хист, звукову культуру, за допомогою яких будується навчальна професійна робота.

Розкрити значення вокальної звукової культури в процесі професійної підготовки вчителів.

Питаннями проблем культури мови займалися вчені В.Гринева, В.Гребенюк, А.Менебені, Л.Азаров, Л.Дерев'янко, В. Антонюк.

Огляд стану досліджуваної проблеми свідчить про те, що звукова культура, як основа ораторського мистецтва залишається гострою проблемою, не має практичного втілення.

Звукова культура є одним з основних компонентів педагогічної культури, складовою іміджу. Вчитель повинен володіти літературною мовою як основою

© *Ткаченко Т.В., 2011*

професійної підготовки. Емоційно-психічний фон уроку, його мікроклімат залежать від характеру мовленнєвого спілкування, від рівня мовленнєвої культури вчителя. Тому дуже важливо формувати в майбутніх вчителів інтерес та прагнення до удосконалення власної мови, своєрідний мовний етикет.

Поняття «мовленнєва культура» і «мовленнєве спілкування» взаємопов'язані, проте мовленнєва культура – показник оволодіння рідною мовою і здатністю застосовувати її в різноманітних ситуаціях спілкування, а мовленнєве спілкування – спілкування, що протікає на вербальному рівні. Отже, мовленнєва культура реалізується, має прояв у мовленнєвому спілкуванні, вона є результатом оволодіння умінням користуватися мовою в конкретній ситуації спілкування.

Культура мови – компонент педагогічної культури. Б.Головін розглядає її в трьох значеннях:

а) культура мови – це ознаки і властивості, сукупність і система яких свідчить про її комунікативну досконалість;
б) культура мови – це сукупність навичок і знань людини, які забезпечують доцільне і незатруднене застосування мови з метою спілкування;
в) культура мови – галузь лінгвістичних знань про культуру мови як сукупність і систему її комунікативних якостей [1, с. 6-7].

Мова завжди вирішує певні і комунікативні завдання, а результативність їх вирішення залежить від ступеня оволодіння студентами знаннями про комунікативні якості мови, а також способів оволодіння цими якостями. Оволодіння останніми залежить від мовленнєвого досвіду, досвіду сприйняття мови. Характер мовленнєвого досвіду свідчить про рівень комунікативних якостей і комунікативних навичок майбутніх вчителів. Саме мовленнєвий досвід – основа формування мовленнєвої культури.

Для становлення мовленнєвої культури великого значення набуває знання і оволодіння вчителем різними мовленнєвими стилями – побутовим, діловим, науковим, художнім. Учитель спілкується з учнями, колегами, батьками та іншими людьми, тому він повинен орієнтуватися в певній аудиторії, вибрати правильний стиль, бо від останнього залежить часто успіх спілкування, взаєморозуміння, вирішення конфліктних ситуацій. Адекватність мовленнєвих стилів досягається добрим знанням мови і наявністю сформованих мовних навичок. Останні формуються лише в мовній діяльності.

Мовна навичка – це:

а) досвід сприйняття і аналізу мови оточуючих;
б) засвоєння певних еталонів, моделей мовних висловлювань;
в) усвідомлення власної мови, її можливостей;
г) самоконтроль за мовою;
д) використання виразних засобів – інтонацій, пауз, наголосів.

Однією з умов, які впливають на формування мовленнєвої культури, є мовне середовище, рівень вимог, які вона пред'являє до мови оточуючих. Чим вищий рівень мовленнєвої культури середовища, тим досконаліша мова людей, які входять до цього середовища, тим більш виховуючий, формуючий вплив вона справляє на мову, на вдосконалення культури мови і техніку мови.

Мову вчителя повинні відрізняти такі ознаки: зверненість до аудиторії, спрямованість на вирішення певних навчально-виховних цілей, активність, внутрішня сила, виразність, образність, плавність, простота, стисліть, логічна стрункість. Вона повинна будуватися з розрахунком на діалог як відкритий, так і внутрішній.

Особливо важливо прагнути до образності мови. Вчитель повинен так розповідати, щоб збудити в уяві учня певні образи.

Але, на жаль, часто вчителі не володіють науковими основами мовної діяльності, технікою своєї мови, а саме: не знають наукових анатомо-фізіологічних, психологічних

і граматичних основ мовної діяльності; не вміють правильно дихати; мають невиразний голосовий апарат, відсутнє почуття темпу мови, посередньо володіють дикцією, основами логіки мови тощо. А тому голос вчителя недостатньо яскравий, виразний, не виконує мобілізуючу функцію. І, як наслідок – відсутність інтересу у слухачів до предмету, непорозуміння, пов'язані з тим, що учні не можуть зрозуміти сутність інформації, яку подає вчитель. Виховний вплив такого вчителя часто недієвий, тому що він не в змозі чітко висловити свої вимоги з діапазоном необхідних відтінків, захопити учнів певною справою, сформувати культуру мови тощо. Тому і необхідно звернути особливу увагу на техніку мови та сценічну передачу мови слухачеві.

У техніці мови велику роль відіграє голос, який є основним інструментом діяльності вчителя. «Голос – це оркестр різноманітних інструментів. Оркестр благозвучний, сильний, витриманий, рухомий, тонкий, один здатний передати найменші рухи внутрішнього життя, просто і красиво висловлювати думки і почуття людини» [2, с. 76]. За допомогою голосу людина творить звуки, які зливаються у мову. Звуки, які народжуються у голосовому апараті, є надійним інструментом педагогічної діяльності.

Дієвим інструментом діяльності вчителя є також слово, що звучить. Тому так важливо, щоб воно було досконалим, надійним, педагог уміло ним користувався. Не можна покладатися лише на природні дані, треба наполегливо працювати над технікою голосу та мовленнєвої діяльності, пам'ятаючи про вимоги до голосу.

1) Голос учителя не повинен мати природних вад: не вимовляння окремих звуків або вимовляння їх з дефектами, шепелявість, уповільнене вимовляння звуків, заїкуватість, загальна слабкість голосового апарату тощо.
2) Голос повинен бути відкритим, чітким, виразним, спрямованим на аудиторію. Всі звуки необхідно вимовляти у відповідності з правилами орфоепії.
3) У голосі повинна звучати впевненість, мажорність. Впевненість голосу робить мову переконливою, а мажорність сприяє створенню позитивних емоцій у школярів.
4) Учитель повинен володіти технікою зміни тональності свого голосу в залежності від необхідності вирішення навчально-виховної задачі та індивідуальних особливостей учнів.

Процес оволодіння технікою мови включає:

- знання про будову голосового апарату;
- знайомство з особливостями утворення звуків;
- оволодіння технікою дихання;
- формування артикуляційної техніки;
- оволодіння правильною дикцією;
- оволодіння темпом мови;
- розуміння суті логіки мови [3. с. 85-86].

Оскільки мова є складовою частиною іміджу вчителя, показником рівня педагогічної культури, необхідна спеціальна робота по формуванню правильної мови, її культури та техніки.

Перш за все необхідно наголосити на десять заповідей грамотної мови.

1. Знайте предмет розмови.
2. Відносьтесь до співрозмовника з повагою.
3. Оволодівайте майстерністю логічних наголосів, пауз, мовою жестів.
4. Використовуйте живу мову: метафори, порівняння, образи.
5. Уникайте мовних шаблонів, виразів, слів-паразитів.
6. Використовуйте особистісну привабливість.
7. Уникайте акценту і змішання мови.
8. Не зловживайте правами оратора: не говоріть довго, не зраджуйте співрозмовника, не перекручуйте істину.

9. Використовуйте техніку драматизації мови: прискорення та уповільнення її темпу, підвищення голосу, зміну його тембру.
10. Пам'ятайте, що ваш інтелект і людяність має велику силу впливу.

Важливим компонентом звукової культури вчителя є володіння дикцією. Дикція (від лат. Dictia – вимовляння) – вимовляння, ступінь виразності у вимові слів, складів, звуків у розмові, співі, художньому читанні.(4 с. 64-65) Точна, звучна вимова голосних і приголосних звуків можлива за умови бездоганної роботи язика, губ, нижньої щелепи. Між тим саме артикуляційні органи найбільш пасивні за звичайної мови.

Робота над дикцією вимагає певної послідовності: засвоєння положення мовного апарату і артикуляційної діяльності при вимовлянні звуків української мови; робота над вимовою окремих звуків (правильно поставлений звук відпрацьовувати на словах з використанням образного змісту – бачення; тренування у вимові звуків і слів у фразі з глибоким розумінням смислового змісту даних фраз. Кожній людині притаманні індивідуальні особливості голосоутворення та звукоутворення. Також зустрічаються недоліки у вимові окремих звуків. Якщо вони мають місце, кожному необхідно індивідуально працювати спочатку над їх виправленням, а потім вже відпрацьовувати техніку дикції. Необхідною умовою формування дикції є правильне засвоєння положення мовного апарату в момент вимови конкретного звуку. І тільки після цього можна приступати до безпосереднього тренінгу в правильній вимові. Необхідно відмітити, що спочатку (коли вимовляються окремі звуки) важливо аналізувати подумки і фіксувати положення певних органів мовленнєвого апарату в момент утворення звуків. З цією метою корисно, не поспішаючи, виконувати перші вправи біля дзеркала, а також роблячи записи на плівку. Це значно полегшує самоконтроль. При прослуховуванні записів можна відмітити такі нюанси мовної діяльності, які є невловимими власним слухом в момент вимови. Причиною може бути перевантаження уваги під час тренування. Повторне прослуховування дає можливість цілеспрямованого аналізу якості звуків, які вимовляються.

Наступний етап в роботі над дикцією – тренування у вимовлянні звуків у звукосполученнях, словах, а потім у фразах. Для кожної групи звуків існує певний набір вправ, які допомагають оволодіти технікою правильної вимови.

З метою вірного мовотворення необхідно піклуватися про активність, динамічність мовного апарату, особливо його рухомої частини. Оскільки мова педагога повинна відрізнятися яскравістю, виразністю, то для нього вже не достатньо лише природної динамічності губ, язика, нижньої щелепи тощо.

Необхідна певна сила, рухомість, артикуляційна виразність тих частин мовного апарату, від яких у першу чергу залежить якість звучання (губи, язик, нижня щелепа, м'яке піднебіння, голосові зв'язки, легені). З цією метою в процесі оволодіння технікою мови необхідно виконувати спеціальну артикуляційну гімнастику. Робота над артикуляційними вправами вимагає самоконтролю, особливо спочатку. Краще виконувати ці вправи перед дзеркалом, поступово укріплюючи артикуляційний апарат, що згодом допоможе вчителю використовувати свій голос економно, без швидкого стомлювання. До того ж це надійна передумова формування правильної дикції [5, с. 98-99].

Гімнастика губ: Вправа 1. «Волейбольна сітка». Верхня та нижня губи – це краї волейбольної сітки. Куточки губ – точки її закріплення. «Розправте» «волейбольну сітку» так, щоб було видно її «клітки» (зуби та частково десни передніх верхніх зубів). А тепер «натягніть» її. Особливо пружним має бути верхній «шнур». Куточки губ, розтягнуті у боки мають допомогти пружності губ, особливо верхньої. Крім того, пружність губ повинна забезпечуватися певним тонусом мускулатури самих губ та їх м'язів.

Зніміть «сітку» зі стовпчиків (губи повертаються у положення спокою). Натягування сітки» повинно відбуватися лише за участі губних та лицьових м'язів.

Вправа 2. «Маятник». Зібрані п'ятачком губи – маятник годинника. Годинник заведено і маятник починає виконувати ритмічні, рівномірні коливання вліво та вправо. Амплітуда та швидкість руху маятника може довільно змінюватися, від більш великих та вольних рухів поступово переходити до більш швидких та дрібних.

Вправа 3. «Ванька – встанька». Зібрані п'ятачком губи виконують переміщення у вертикальному напрямку. Ось вони підтягнулись догори, до носу: наш «Ванька» підняв голову. А ось «Ванька – встанька» вклоняється – губи опускають до підборіддя.

Вправа 4. «Хто сильніший». Силами вирішили помірятися губи. Верхня губа намагається перебороти опір нижньої і поступово відтискує її вниз, потім їх ролі змінюються. Після того, як стає ясно, що сили рівні, губи «утрамбовують», масажують одна одну, одночасно натискуючи – верхня на нижню та навпаки. Поступово «утрамбування», масаж переходить у легку чечітку (ритмічний малюнок можна вибрати самостійно). Губи повинні точно та легко, без напруги «відбити» цей малюнок. «Чечітка» відбивається губами зімкненими щелепами.

Вправи на розвиток рухливості нижньої щелепи [6 с. 38-40].

Вправа 1. Нижня щелепа опускається, а потім вертається у своє звичне положення. Рухи виконуються повільно, язик лежить на дні ротової порожнини, губи м'які та пасивні.

Вправа 2. Щілина між верхніми та нижніми зубами не більше 1 міліметру. Нижня щелепа повільно просувається вперед до упору і повертається назад.

Вправа 3. Відтягування щелепи вправо, повернення у природне положення, потім вліво. Спочатку язик лежить на дні ротової порожнини. Потім виконується вправа із сильним підштовхуванням щелепи язиком.

Артикуляція голосних: тренаж проводиться тільки за наявністю дзеркала (участь зорового аналізатора обов'язкова). Спочатку корисно проводити беззвучну артикуляцію голосних під суворим контролем м'язової напруги; потім напівголосом, нарешті, голосно. Така поступовість необхідна, тому що виконання вправи одразу голосно викличе нервове збудження, яке поширюється на гортань, глотку, язик. Якщо виконувати вправу беззвучно чи пошепки, увага та імпульси від кори великих півкуль будуть сконцентровані на артикуляції, збудження в гортані, яке виникає при звуці, не буде гальмувати роботу язика.

Для відпрацювання дикції та артикуляції ми пропонуємо скоромовки, різноманітні вірші українських, російських та зарубіжних авторів. Текстовий матеріал для тренажу також може бути вибраний самостійно. *Скоромовки.*

а) на відпрацювання дзвінкого, енергійного складу:

1. Куры, гуси и индюшки наклевалися петрушки,
   Закусили лебедой и умчали за водой.
2. Бык тупогуб, тупогубенький бычок.
   У быка бела губа была тупа.
3. Жовте жито жук жував
   І з Женею жартував.
   Жартом – жартом і у Жені
   Жвавий жук живе у жмені.
4. Варка варила вареники.
   Взяв Василь вареника.
   Варка Василя варехою,
   Василь Варку вареником.
5. Зайчик зілля з'їв у Зіни,
   Захотів заїсти сіном.
   Зіна зойкнула у сінах:
   Де ж узяти зайцю сіна?

б) за наявності «гортанного» звуку, скоромовки на «р» - «ри» - «дри» - «бру»:

1. Наш паламар усіх паламарів
   Перепаламарював перевипаламарював
   І нашого паламаря ні один паламарь
   Не перепаламарює, не перевипаламарює.
2. Бредут бобры в сыры боры,
   Бобры храбры, для бобрят добры.

в) на відпрацювання шиплячих приголосних:

1. Шел Саша по шоссе,
   Кушал Саша сушку.
2. Мышка шуршала, мышка пищала,
   Шишка упала, мышку зажала.
3. Сшит колпак не по-колпаковски,
   Вылит колокол не по-колоколовски.
   Надо колпак перекопалковать перевыколпаковать,
   Надо колокол переколоколовать перевыколоковать.
4. Щітка щітці говорила:
   Я щоранку щось робила.
   Щітка щітці відказала:
   Ти щоранку міцно спала.
5. Шило шубку Шурі шило,
   Шовком, шерстю шви обшило.
   Вийшла шуба прехороша
   Нашій Шурі на порошу.

г) на відпрацювання політності та заокругленості звуків:

1. На дворе трава, на траве дрова,
   Полон двор дров.
2. Неделю Емеле прясть короб кудели,
   А Емелиной дочке прясть одну ночку.
3. Лиска лащить лисенят,
   А лосиха – лосенят.
   Лев ласкаво лапою
   Левенятко лапає.
4. Кричав Архип, Архип охрип.
   Не треба Архипу кричати до крику.
5. Чорно, чорно у ночі,
   Чорні очі у сичів.
   Чорні очі, чорні крила,
   Чорна ніч усе накрила.
   Через чорних тих сичів
   Чорно - чорно уночі.

Виховання виразної мови. Звукова культура є одним з основних компонентів педагогічної культури. Від рівня звукової культури вчителя залежать емоційно-психологічний фон уроку, його мікроклімат. Тому дуже важливим є формування у майбутнього вчителя інтересу та прагнення до удосконалення власної мови, своєрідний мовний етикет. Мова завжди вирішує певні комунікативні завдання. Їх результативність залежить від ступеня оволодіння студентами знаннями про комунікативні якості мови від способу оволодіння цими якостями. Це залежить від мовленнєвого досвіду, а його характер свідчить про рівень комунікативних якостей, комунікативних навичок майбутніх вчителів. Для виховання виразної мови великого значення набуває знання і володіння вчителем різними мовленнєвими стилями – побутовим, діловим, науковим, художнім.

На виховання виразної мови впливають мовне середовище, рівень вимог. Чим вищий рівень виразності мови середовища, тим досконаліша мова людей, які до нього входять. Мова на диханні, коли кожне слово виражає почуття, волю, а сильний і гнучкий голос передає всі відтінки думки, необхідний для кожного майбутнього педагога. Мову вчителя повинні відрізняти такі ознаки: зверненість до аудиторії, спрямованість на вирішення певних навчально-виховних цілей, активність, внутрішня сила, виразність, образність, плавність, простота, стисліть, логічна стрункість. Мова повинна будуватися з розрахунком на діалог – відкритий чи внутрішній. Особливо важливим є прагнення до образності мови. Вчитель повинен розповідати, щоб збудити в уяві учня певні образи.

Оволодіння виразністю мови включає знання про будову голосового апарату, знайомство з особливостями утворення звуків, оволодіння технікою дихання, формування артикуляційної техніки, оволодіння вірною дикцією, оволодіння темпом мови, розуміння суті логіки мови.

Розвиток слуху і мовного дихання.

Належної уваги потребує і розвиток слуху та мовного дихання, оскільки вони в деякій мірі визначають якість звуку, мови в цілому. Дихання є природною потребою людини. В повсякденному житті ми не помічаємо стану свого дихального апарату, механізму його роботи. Фізіологічне дихання, коли вдих і видих є ритмічними, однаковими за тривалістю, задовольняє людину під час спокійної мовчазної роботи. Але, коли треба зайнятися спеціальною діяльністю (співати, говорити зі сцени, в класі, читати лекцію) переконуєшся, що так зване фізіологічне дихання не задовольняє професійні потреби. З'являється потреба в іншому виді дихання.

Дихання, пов'язане з утворенням звуків, називається фонаційним і характеризується тим, що в ньому вдих значно коротший видиху. Існують кілька видів дихання (верхнє – ключичне, грудне – реберне, черевне – діафрагмальне). У визначенні ефективності того чи іншого виду дихання в процесі формування техніки голосу вчителя необхідно спиратися на дослідження фізіологів – гігієністів. Вони віддають перевагу діафрагмальному диханню, яке відрізняється глибиною, висотою, частотою, близькістю, здатне забезпечити організм киснем. Але особливо важливо довести до автоматизму змішано-діафрагмальне дихання, яке дозволяє заповнити легені повністю повітрям. Таке дихання дає найменше перевтомлення створює найбільш сприятливі умови для роботи голосового апарату. Для розвитку дихання необхідно цілеспрямовано займатися дихальною гімнастикою і засвоїти ряд вправ. При цьому треба пам'ятати, що правильно поставлене дихання – невід'ємна частина головного інструменту вчительської діяльності – голосу, в значній мірі запорука успіху в цій діяльності, для доведення техніки дихання до автоматизму необхідна наполегливість при самоконтролі.

Отже учитель взагалі, а тим більше учитель музики, повинен мати надзвичайну мелодійність у розмові, привабливість, артистизм. Від того, як він буде висловлювати свої думки, наскільки підготовлений у нього мовний апарат, залежить сприйняття учнями уроку. М.Гоголь писав: «Неможливо передбачити, якої шкоди надає викладання, якщо стиль професора млявий, не дає думкам ні на хвилину розсипатися. Тоді не врятує його будь-яка вченість – і його не будуть слухати!» [7, с. 210].

Список використаних джерел

1. Гоголь Н.В. Повне зібрання творів / Н.В. Гоголь. М.-Л.: Учпедгиз, 1940 – 1952. – У 14 т. – Т.8. – 537 с.
2. Головін Б.Н. Основи культури мови: Навчальний посібник / Б.Н.Головін. – М. : Вища школа. – 1980. – 236 с.
3. Азарова Л.Г. Формування вокально-мовної культури студентів педвузу: Дісс. канд. пед. наук: 13.00.01. – Луганськ–Харьков, 1994. – 173 с.

4. Ткаченко Т.В. Основі формування професійно-педагогічної культури вчителя музики й співу/ навчально-методичний посібник. – Харків, 2005. – 181с.
5. Ткаченко Т.В. Теоретико-методичні основи формування професійної культури вчителя музики (монографія) Т.В. Ткаченко 348 с.
5. Гріньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гріньова. – Харків, 1998. – 399 с.
6. Гребенюк Н.Є. Основі вокальної методики. Програма для вокальних факультетів музичних вузів. Київ : Методічній кабінет навчальних закладів мистецтва і культури. – 1996. – 20 с.

A voice language as basis of professional teacher of his ability to use a language in a certain situation is examined in the article, intercourse and others like that.

Key words: *language, diction, articulation, voice, voice intercourse.*

УДК 77(477)(092)

Урсу Н.О., Підгурний І.С.

ФОТОХУДОЖНИК МИХАЙЛО ГРЕЙМ І ЙОГО РОДИНА

Стаття присвячена особі фотомитця М.Грейма, що працював на теренах Східного Поділля у другій половині XIX ст., та його родинному колу.

Ключові слова: *родина, фотографія, фотозаклад, фотоколаж, пам'ятка, формат.*

Коли йдеться про творчість М. Грейма, мається на увазі унікальна колекція створених ним фотографій, нумізматика, а також збірка етнографічних раритетів та предметів старовини. Життєвий шлях Михайла Грейма віддзеркалений певною мірою в публікаціях вчених і літераторів різних галузей, серед яких були краєзнавці А. Прусевич, Н. Козлова, Є. Назаренко, Г. Осетрова Л. Баженов; історики Ю. Гажтецький, А. Паравійчук, А. Квятковський, С. Щепанський, О. Завальнюк, О. Комарніцький та інші, котрі у своїх працях торкалися окремих фактів з біографії видатного на теренах Поділля фотографа, нумізмата, колекціонера, краєзнавця, науковця та громадського діяча М. Грейма. Численні публікації використовують художні фотографії М. Грейма для ілюстрування розмаїтих за змістом текстів, але особистість фотохудожника, нумізмата, колекціонера дотепер залишалася майже поза увагою, тому, ***мета статті*** – висвітлити особу та родинне коло фотохудожника Михайла Грейма.

Відома дата появи Михайла Грейма у Кам'янці-Подільському – 1852 рік, коли він приїхав до міста і приступив до роботи у Губернській друкарні. Значно рідше можна зустріти дату та місце його народження – 15 вересня 1828 року у місті Желехові (85 км від Варшави) Привіслянського краю (нині Гарволінського повіту Мазовецького воєводства Польщі) у сім'ї міщанина. Після закінчення повітової школи М. Грейм поїхав до Варшави, де навчався друкарської та фотографічної справи. 1848 року йому надали звання друкаря-складача та фотографа (нової на той час професії).

Спочатку працював в одній з друкарень Варшави і в 1848 р., після іспиту, отримав диплом на звання складача від Товариства варшавських друкарів, а пізніше – у по-єзуїтській друкарні в Любліні. У тому ж 1848 році М. Грейм вступає до Товариства друкарів у Варшаві. Цей факт відображено на зворотному боці паспарту фотокарток, де на стрічках, що утворюють своєрідний герб, вміщено надписи про членство автора, фотографій у шести різноманітних товариствах, як на теренах Поділля, так і за кордоном.

© *Урсу Н.О., Підгурний І.С., 2011*